

Blaznikov večer, posvečen loškemu rojaku dr. Tinetu Debeljaku

Jesenski Blaznikov večer, 23. septembra 2009, je med nas spet pripeljal dr. Tineta Debeljaka. V tem letu smo se spominjali 20-letnice njegove smrti in člani Muzejskega društva Škofja Loka (MD Škofja Loka), katerega soustanovitelj je bil, smo se mu želeli oddolžiti na poseben način ter ga ponovno povezati z rodnim krajem. Ob izidu Debeljakovega prevoda Olimpijskega venca smo pripravili pester večer, na katerem smo Debeljakovim svojcem slovesno podelili listino o imenovanju za častnega člana MD Škofja Loka.

Debeljakovi sorodniki iz Slovenije in Argentine, zbrani pred cerkvijo sv. Jakoba v Škofji Loki. Od leve proti desni: Ivanka Žakelj Vitriu, Sebastian Vitriu, Jožejka Debeljak Žakelj, Lojze Žakelj, Breda Remec (iz Chicaga), Marjan Vombergar, Janez Stele, Meta Debeljak Vombergar, Ivan Vombergar, Mojca Vombergar, Marko Vombergar. (foto: Jure Vombergar)

Dan je bil kratek, večerni hlad je že lezel pod plašče, pred cerkvijo sv. Jakoba v Škofji Loki pa je dišalo po toploti in povezanosti. Večer smo slovesno začeli s sveto mašo, ki jo je v spomin pokojnemu dr. Debeljaku daroval loški kaplan Tine Skok. Pospremljeni z lepimi mislimi smo se odpravili v prenovljeno Sokolsko dvorano v starem delu mesta, kjer so nas v marmornem preddverju objele podobe fotografske razstave mojstra fotografije **Marka Vombergarja**, Debeljakovega vnuka, z naslovom Slovinci v Argentini danes.

Dvorana se je napolnila do zadnjega kotička, med ljudmi je nemirno vršalo, sem in tja so se zaslišali vzkliki, ko so se srečali stari znanci. Navzoče je z naslednjimi besedami pozdravil **mag. Aleksander Igličar**, predsednik MD:

Spoštovani Metka Debeljak Vombergar in Jožejka Debeljak Žakelj, spoštovani sorodniki Tineta Debeljaka iz Argentine, Škofje Loke in Slovenije, spoštovani župan, spoštovani konzul Republike Poljske, drugi gostje, spoštovane dame in gospodje!

V izjemno čast mi je, da vas lahko nagovorim na današnjem Blaznikovem večeru, ki ga posvečamo življenju in delu dr. Tineta Debeljaka, soustanovitelja Muzejskega društva Škofja Loka in eni največjih loških osebnosti.

Muzejsko društvo Škofja Loka je nastalo leta 1937 na pobudo profsorskega ceha, v katerem so bili med najbolj dejavnimi mladostni prijatelji, sosede »Podnunci«, Tine Debeljak, Pavel Blaznik in France Planina. Loški profesorji, ki so se po letu 1930 v poletnem času srečevali v Škofji Loki, so začutili klic in poslanstvo, da morajo nekaj narediti za ohranjanje izjemno bogate naravne in kulturne dediščine na Loškem ter s tem negovanja ljubezni do rodni krajev in ljudi. V tej želji so ustanovili Muzejsko društvo, ki je že po dveh letih ustanovilo Loški muzej.

Ko sem se v zadnjem letu in pol seznanjal z začetki delovanja našega društva, sem vedno bolj občudoval izjemno ustvarjalno moč naših ustanoviteljev in njihovo zavedanje, da morajo svoje znanje in sposobnosti deliti tudi z drugimi in jih nameniti za širše dobro. Danes žal velikokrat prevladuje razmišljanje, da je za osebno blagostanje zaslužen le vsak posameznik, da je to le posledica njegovega dela in zaradi tega mu sadov ne bi bilo treba deliti z drugimi. Naši ustanovitelji so razmišljali drugače; zavedali so se, da so prejeti talenti dar, ki so ga prinesli s seboj in se je ob njihovem trdem delu lahko razvil tudi zaradi njihovih prednikov, njihovih domačih, kulturnih in družbenih dogajanj ter drugih zunanjih okoliščin. Svoje talente so zastonj delili z drugimi in ob tem začutili neprecenljivo notranje bogastvo ter zadovoljstvo, ki ga prinaša tovrstno delovanje.

Sedanji člani Muzejskega društva Škofja Loka s ponosom nadaljujemo njihovo delo in njihove vrednote negujemo tudi v času, za katerega se včasih zdi, da jim ob uveljavljanju globalizacije ni več naklonjen. Osebno pa sem prepričan, da bomo ustrezno mesto v svetu našli le, če bomo v srcu ohranili ljubezen

do rodnih krajev, ljubezen, ki hkrati ohranja odprtost in spoštovanje tudi do drugih. Ko sva z Markom postavljala razstavo, mi je večkrat omenil, kako je v Loki prijetno in lepo. Ob tem sem se spomnil, da lepoto in pomen rodni krajev in ljudi žal velikokrat v pravi meri začutimo šele takrat, ko gremo v tuje kraje, kar sem globoko začutil tudi ob letošnjem obisku sorodnikov v ZDA in Kanadi. Zato Ločanke in Ločani, bodimo ponosni na naše rodne kraje in ljudi ter to večkrat povejmo, tako sebi kot drugim.

Osebnost Tineta Debeljaka sem zelo začutil lansko poletje, ob prebiranju njegovih pesmi in pisem, objavljenih v knjigi Črni Kamnitnik/Loma Negra. V njih izraža neizmerno hrepenenje in ljubezen do svojih najdražjih, žene Vere, sina Tineta in hčerk Metke in Jožejke, od katerih je bil ločen skoraj 10 let, ter do ljubljene Loke, ki je po letu 1945 žal ni več videl. Njegov velik ponos na rodno Loko je pokazal že leta 1930, ko je za ilustrirano prilogo časopisa Slovenec, skupaj z Blaznikom in Planino, pripravil prilogo o Škofji Loki in nekaj let za tem v pesmi, ki jo je napisal ob otvoritvi nove šole. Ljubljena Loka je bila vedno globoko zasidrana v njegovem srcu. Sin Tine Debeljak, ki žal zaradi bolezni danes ne more biti z nami in ga na daljavo seveda pristrčno pozdravljam, je leta 1991 o očetu zapisal: »Petdeset let Škofje Loke ni gledal s telesnimi očmi, a videl jo je jasno z duhovnimi, s tretjim očesom spomina in ljubezni. Vedno mu je bila prisotna rojstna Škofja Loka v pogovorih, delih, kot center srečanj loških rojakov, čeprav sredi pampe ali mestnega centra.«

Delovanje našega društva je v letošnjem letu tesno povezano z življenjem in delom Tineta Debeljaka, ki ga bomo v nadaljevanju večera podrobneje spoznali. Januarja smo se spomnili 20-letnice njegove smrti, ob letošnji ponovni uprizoritvi Škofjeloškega pasijona smo ponatisnili njegovo besedilo, ki ga je pripravil ob uprizoritvi Škofjeloškega pasijona leta 1936. Večini je poznano, da je ravno Debeljak po več kot 150 letih loški biser leta 1936 priredil za gledališki oder, ga pripravil in režiral. Uprizorjen je bil za sedanjo osnovno šolo Škofja Loka - mesto in starejši Ločani se te uprizoritve še dobro spominjajo. Vrhunec je seveda današnji večer, ko bomo predstavili knjigo Olimpijski venec in Debeljaka posthumno imenovali za častnega člana našega društva in ga s tem pridružili prijateljema Blazniku ter Planini, ki sta bila te časti deležna že pred mnogimi leti, in s katerima je od leta 2003 skupaj tudi v Aleji znamenitih Ločanov.

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki sodelujete in ste pomagali pri pripravi današnjega večera, še zlasti pri pripravi knjige Olimpijski venec. Izjemna zahvala polonistu dr. Nikolaju Ježu in dr. Rozini Švent, ki je pripravila obsežno gradivo za Debeljakovo bibliografijo. Za uvodne besede v knjigi se zahvaljujem polskemu veleposlaniku Piotru Kazsubi in Januszu Klimu, predsedniku Društva slovensko-poljskega prijateljstva. V knjigi sem zasledil, da je bil Debeljak v tridesetih letih tajnik društva poljskega prijateljstva, kar še dodatno utemeljuje naše sodelovanje. Za sodelovanje in podporo se zahvaljujem Mariji

Lebar, direktorici Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka, Alešu Murnu, direktorju Zavoda za šport Škofja Loka, in Janezu Poljancu, članu uprave družbe Krka. Za finančno podporo pri izdaji knjige se zahvaljujem županu Igorju Drakslerju in občinskim svetnikom. Hvala tudi Juretu Svolsškaku in Heleni Janežič.

Izjemno sem vesel, da sta se današnjega večera udeležili tudi Debeljakovi hčeri Meta Debeljak Vombergar in Jožejka Debeljak Žakelj, ki sta ob tej priložnosti, skupaj s svojimi sorodniki, prišli iz daljne Argentine. Na ta način smo z njunim očetom na duhovni ravni še globlje povezani. Iskrena hvala tudi fotografskemu ustvarjalcu Marku Vombergarju, Debeljakovemu vnuku, ki nam je skozi fotografijo približal današnje življenje Slovencev v Argentini.

Želim vam prijeten večer in druženje, ob katerem si bomo lahko izmenjali še veliko misli o dr. Tinetu Debeljaku, soustanovitelju našega društva.

Prvi del večera je bil namenjen predstavitvi knjige **Olimpijski venec** poljskega pesnika Kazimierza Wierzyńskiego, ki je bila za natis pripravljena že leta 1945, vendar zaradi konca vojne takrat ni izšla. Debeljakov prevod, že opremljen z ilustracijami slikarke Bare Remec, je ostal v skladiščih Rokopisnega oddelka NUK, po letu 1991 je ideja o natisu spet oživila. Knjigo, ki je sestavljena iz dveh delov, sta predstavila njena urednika in avtorja besedil, **dr. Nikolaj Jež**, profesor polonistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, in **dr. Rozina Švent**, sodelavka NUK. Dr. Jež je spregovoril o Debeljaku kot prevajalcu iz poljščine, dr. Šventova pa o obsežnosti Debeljakovega opusa in težavah pri zbiranju podatkov za njegovo bibliografijo (vsebina knjige je podrobneje predstavljena v prispevki Novosti v zbirki Doneski).

Zbrane je nato s kratkim nagovorom pozdravil Marcin Masiulanis, konzul Veleposlaništva Republike Poljske.

Drugi del večera je bil zelo čustveno obarvan, saj je bil namenjen osebnim spominom na dr. Debeljaka in njegovo družino. Na njemu lasten humoren način nam je o Debeljakovi rodbini prvi spregovoril njegov nečak **Janez Debeljak**, ki živi v rojstni hiši Tineta Debeljak, v Blaževi ulici pod nunsko cerkvijo. Prebral je nekaj paberkov iz Kronike družine Debeljak – Jamnikove, ki jo je napisala najmlajša sestra Tineta Debeljaka, Jožica, poročena Jesenovec.

Kristalna dvorana Sokolskega doma je bila nabito polna.
(foto: Marko Vombergar)

Življenje ata in mame

Naš ata – po domače Roglanov Tine imenovan – so bili doma na kmetiji pri Roglanu, nad sv. Volbenkom, vas Log pri Poljanah v Poljanski dolini nad Škofjo Loko. Bilo jih je pet otrok. Ata so bili izmed fantov najmlajši, po vrstnem redu tretji otrok. V šolo niso hodili – doma v hribih so pasli krave. Vedno so nam pripovedovali, da so si prve hlače sami zaslužili. V hribih so namreč tudi fantki dolgo časa nosili krilca oziroma dolge trde platnene srajčke brez hlač – skoraj do 14. leta. Ko so bili stari 14 ali 15 let, so prišli v Loko k mesarju Hafnerju za vajenca. Tu so bili do svojega 20. leta, ko so šli k vojakom za 3 leta. Pri vojaki so bili v oficirski kuhinji za »koha«. Ko so prišli od vojakov, so bili v službi kot kočijaž pri Lovru Sušniku/Kamnarju/. Vozili so pošto na kolodvor do leta 1892, ko so se poročili. Spoznali so se z Minco Bukovec, ki je imela malo branjerijo na placu, kjer je bil včasih Otujac/Vahtnca (zraven Krone). K njej so nosili prihranjeni denar in kmalu sta privarčevala toliko, da sta se odločila za skupno življenje in skupno trgovino. Minca je imela teto in strica, ki sta bila stara in brez otrok, imela pa sta trgovino ter hišo v Loki št. 103 – pri Jamniku. Ta dva sta ponudila Minci in atu za primerno ceno, in preužitek obeh, hišo s trgovskim lokalom pri Jamniku. Tako so ata postali lastnik Jamnikove hiše – po domače Jamnk. Iz Roglanovega Tineta so postali Jamnikov ata. Z Minco sta bila poročena le dve leti. Po prvem letu je rodila sina Adolfa, ki je po nekaj urah umrl, ona pa po enem letu za jetiko.

Tako so ostali ata vdovec z zadolženo hišo, trgovino in dvema starima preužitkarjema. Sami so vodili trgovino in si sami tudi kuhali. Začeli so hirati in so po zdravnikovem nasvetu vsak dan šli v gostilno k sosedu Feškucu na kozarec vina. Tam so se spoznali s hčerko Micko, z našo mamo. Ko sta se poročila, so bili ata tako bolni, da so vsi mami prerokovali, da bo čez eno leto vdova. Zgodilo se je pa tako, da sta bila poročena 40 let in so ata mamo preživeli za 14 let.

Naša mama – Feškova Micka so bili doma v Loki pri Hafnerju, po domače pri Fešku. To je hiša pri Kapucinskem mostu na vogalu, kjer se gre v Vincarje. Imeli so gostilno. Bila je to premožna hiša. Mama so doma pomagali v gostilni in se tako seznanili z našim atom, ki so bili vdovec. Leta 1895, ko so bili mama stari 23 let, ata pa 31, sta se poročila. Po stricu so mama podedovali vse: opravo, posteljnino, servise in še 3.000 goldinarjev. To je bila za takratne čase velika dota, tako, da sta lahko vse dolgove poplačala.

Ata so bili nepismeni, zato so jih naša mama, ki so naredili šolo pri nunah v Loki, ob večerih učili brati in pisati. Računali so zelo dobro – za pisanje pa ni bilo časa, tako, da so se znali samo podpisati, kar so nujno potrebovali pri sklepanju kupčij. Podpisovali so se samo Val. Debeljak, tako je bila potem tudi firma pri špecerijski trgovini. Izučili so se tudi pekovske obrti in so prodajali domač črn kruh. Zelo so bili praktični. Česar so se lotili, jim je uspelo. Znali so plesti košare, delati lesene žlice, mizariti itd. Z diamantom so rezali stekla za slike in okna.

Rodilo se jima je 11 otrok, trije fantje in osem deklet, od katerih sta dve

kmalu umrli; 3 fantje in 6 deklet nas je ostalo. Devet otrok je bilo treba postaviti v življenje, to je atu in mami uspelo. Vse so primerno izšolali. Zgodilo se je, da so bili vsi trije fantje naenkrat od doma. Dva v Šent Vidu, eden v Ljubljani. Dekleta so se šolala pri nunah in v Ljubljani.

Leta 1923 se je pričela pri mami bolezen. Teklo jim je iz noge. Včasih so temu rekli »flus«. Leta 1925 so bili operirani na črevesju, a se je bolezen po 10 letih ponovila. Tedaj ni bilo več pomoči in so dne 30. 1. 1935, v starosti 64 let, doma umrli.

Ata so živeli še 14 let po mamini smrti. Leta 1949 so umrli v 86. letu starosti. Pokopani so na družinskem prostoru v Škofji Loki.

Z navdušenim aplavzom smo pospremili »Jančeta« z odra, nanj pa je predsednik društva že povabil Debeljakovi hčerki, **Metko Debeljak Vombergar** in **Jožejko Debeljak Žakelj**, da v očetovem imenu prevzameta listino o imenovanju dr. Tineta Debeljaka za častnega člana MD Škofja Loka. Obe sta se ganjeni zahvalili in spregovorili o svojem očetu; najprej gospa Metka:

Lepo pozdravljam vse navzoče! Sem druga hčerka dr. Tineta. Imela sem 4 leta, ko je oče odšel v begunstvo, zopet smo se srečali, ko sem dopolnila 13 let. Omejila se bom na osebne spomine, ko smo stanovali skupaj.

Nekaj let po poroki so mi starši omogočili, da sva z možem sezidala stanovanje v prvem nadstropju, nad njihovo hišo. Tako smo bili zelo povezani do njihove smrti. Ko se je oče upokojil, mi je veliko pomagal pri varovanju in vzgoji otrok. Moj mož je na očetovo prošnjo oblikoval v železobetonu škojeloški grb in mali kruhek in ju vzdal na zunanjih stenah hiše. Oče je to zelo rad pokazal obiskovalcem in se večkrat pred njima tudi slikal. Poleg tega je na eni od sten v železni žici upodobljena perorisba Bare Remec, ki predstavlja gorečega pesnika Franceta Balantiča. Mož je tudi opremil več knjig, ki jih je oče izdajal kot urednik pri SKA. Zelo dobro smo se vsi razumeli.

Oče je bil družaben človek, vsi so ga imeli radi. Skoraj vsak pomemben rojak, ki je prišel iz Slovenije, ali od drugod iz sveta, se je oglasil pri njem na domu (pisatelj Mauser, nadškof Šuštar, škof Jenko, dr. Miha Krek idr.). Poleg predavanj, ki jih je imel na Ukrajinski univerzi, je imel veliko stikov z Ukrajinci, Poljaki, Hrvati in Slovaki. Moji otroci so ga večkrat spremljali na prireditve.

V Argentini se praznujeta materinski in očetovski dan, tudi slovenske šole pripravijo slavlje. Otroci počastijo svoje matere, očete, stare starše, žive in pokojne, z deklamacijami in petjem. Zato so voditeljice teh šol večkrat naprosile

Listina o imenovanju dr. Tineta Debeljaka za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka. (avtor: Janez Jocič)

očeta, da je za to priložnost pripravil besedila v verzih in rimah, ki so se jih potem otroci naučili na pamet. Takih priložnostnih deklamacij ali tudi odrskih prizorov je napisal še ob drugih priložnostih: prihodu škofa Rožmana, prihodu škofa Šuštarja, različnih obletnicah šol, za misijonske nedelje, spominske proslave, Slovenske dneve itd.

Tudi v družini smo bili deležni teh verzov: za vsak god ali rojstni dan družinskega člana je oče za vsakega vnuka pripravil njemu primeren verz, ki so se ga otroci naučili na pamet in z velikim navdušenjem povedali slavljencu.

Ko je oče še hodil v službo, je vsako jutro zgodaj vstajal in se nato vozil v nabito polnem vlaku in s podzemsko železnico skoraj uro in pol, da je prišel do službe, ki pač ni bila po njegovi volji, vendar jo je moral opravljati, da smo preživeli. Pravil je, da smo oddaljeni od centra Buenos Airesa ravno toliko, kot je Loka oddaljena od Ljubljane. Opoldne je imel nekaj odmora za kosilo, nato je delal do 6. ure zvečer, in se vračal na isti način domov, če slučajno ni imel seje ali sestanka. Včasih je na vlaku kar zaspal in se peljal postajo preveč. Doma si je naredil malico, šel malo počivat, nato pa je prišel s svojim "prostovoljnim", navadno neplačanim delom. Vsedel se je k pisalnemu stroju in hitel tipkati. Veliko je popravljal, pisal zraven ali kar čez, da je bilo končno besedilo težko čitljivo. Stavci so se v tiskarni večkrat pritoževali. Ob dveh ali treh zjutraj, ko je bilo vse mirno in tiho, se je še vedno slišalo tipkanje na stroj.

Kako je bil oče navezan na Škofjo Loko, naj povesta še ta dva dogodka. Nekaj let pred smrtjo, ko je bil že bolan, sta moja najstarejša otroka, Andrejka in Marko, obiskala Slovenijo. To je bil po dolgem času družinski stik z domovino in sorodniki. Oče ju je zelo težko čakal, da se vrneta in mu povesta o njegovem rojstnem kraju. Prvo vprašanje je bilo: »Ali sta videla mojo Loko?« In nekoga drugega, ki je tudi obiskal Slovenijo, je vprašal, če je bil v Loki. Ker mu je odgovoril negativno, je uzklil: »Potem pa ne poznate Slovenije!«

Zahvaljujem se vsem, ki ste pripomogli, da se Škofja Loka spominja svojega sina. Naj zaključim z besedami mojega očeta, ki piše svojemu očetu v prvih letih begunstva med drugim tudi to prošnjo, da bi se skupno v družinskem krogu lahko zahvalili našemu Bogu, da nam je rešil življenje, družino in zopet uredil Domovino.

Jožejka Debeljak Žakelj pa je svoje spomine na očeta strnila v naslednje besede:

Dragi Ločani, moji najožji rojaki, dragi gostje!

Tako vas bi pozdravil moj oče, čeprav ga je bolelo, da ga Loka dolgo časa ni priznala za svojega sina. Ponosen je bil na svoje prispevke pri profesorskemu cehu, pri oživitvi škofjeloškega Pasijona in ustanovitvi škofjeloškega muzeja, v tesnem sodelovanju triperesne deteljice (Blaznik, Planina, Debeljak). Pa je kljub temu imel Loko za svojo.

Očetu smo v družini rekli atek. Zaradi njegovega nujnega bega, da si reši golo življenje, je družina ostala sama v Sloveniji. Prikrajšana sem bila za tiste nežne trenutke, ko se oče in otroček znajdetata v intimnosti ob občudovanju čmrlja, mravlje ali rožice. Njega ni bilo ob mojih prvih korakih, niti ob vstopu v šolo niti ne ob moji resni bolezni, ko sem bila v bolnici v Novem mestu in okrevališču v Gozd Martuljku. Bila je samo mama ...

Deset let sem imela, ko sem ga spoznala s krova ladje »Anna C«, v pristanišču Buenos Airesa, ko mi ga je mama pokazala. Žarel je od sreče, da smo po devetih letih spet skupaj, čeprav v Argentini, ampak na svobodnih tleh. Vesel je bil, da smo mu prinesli košček domovine, tudi Škofje Loke, katero je nadvse ljubil. Ni pogrešal samo svoje družine, pogrešal je tudi svojo Loko. A nikoli več je ni videl.

Nova je bila za nas navzočnost očeta v družini. Doživljali smo drug drugega: hitro se je razburil, a iz njegovih ust nisem slišala kletve, razen mogoče včasih kakšnega »hudiča«. A hitro se je umiril in bil pripravljen na pogovor, razgovor in razlago. Velik užitek smo imeli pri družinskih kosilih, ko smo se dobili ob božiču in veliki noči, že potem, ko sem se že poročena preselila v Tucumán, mesto, ki je 1300 kilometrov oddaljeno od Buenos Airesa, ko smo se zasedeli in pogovarjali o njegovem delu in njegovih načrtih. Zanimal se je za vnuke, spraševal za vsakega posebej in se pogovarjal z njimi.

Še uro pred smrtjo je z unukinjo Mojco načrtoval počitnice v Kordobskih hribih v krogu vseh vnukov, katere je imel zelo rad.

Utrinki z razstave o dr. Tinetu Debeljaku v predverju Kristalne dvorane.

(foto: Aleksander Igličar)

Bili so tudi njegova bolečina. Zakaj to pravim: ko je hodil v službo v center Buenos Airesa, je imel opoldanski odmor za kosilo, katerega je hitro pojedel in nato šel po promenadni ulici Florida, kjer so bili med drugimi trgovinami tudi antikvariati; tam se je zamudil do ponovnega vstopa v službo. Meni je prinašal Karla Maya, pozneje tudi tako imenovane »limonade«. In med skladovnicami starih knjig je odkril v usnje vezanega Prešerna iz leta 1900. Kupil ga je in z veseljem nam ga je kazal, nato pa se mu je obraz ožalostil: »Takole bodo vnuki prodali tudi moje knjige, ne bodo znali brati slovensko in ne bodo imeli nobenega odnosa do slovenskih knjig, ki so meni svete.«

To se ne bo zgodilo. Saj tudi še vsi pravnuki, katerih je že 26, govorijo in pojejo slovensko ter so ponosni na svoje slovenske korenine.

Hvaležni smo vam, Škofjeločanom, da cenite našega očeta, mu dajete priznanje in čast, in s tem pripomorete, da krepimo slovensko zavest pri naših otrocih in vnukih.

Ker se **dr. Katica Cukjati**, predsednica Slovenske kulturne akcije iz Buenos Airesa in življenjska sopotnica Debeljakovega sina Tineta ml., prireditve ni mogla udeležiti, je njen pozdrav prebrala voditeljica večera Saša Pivk Avsec.

Iz geografsko tako oddaljene Argentine, a duhovno tako blizu slovenske biti, pošiljam v imenu Slovenske kulturne akcije vsem obiskovalcem tega kulturnega večera, v spomin vašega meščana dr. Tineta Debeljaka, iskrene in pri-srčne pozdrave!

V analih slovenske zdomske zgodovine, ki je del celotnega mozaika zgodovine slovenskega naroda, je delo »patriarha emigrantske literature« zapisano z zlatimi črkami. Bil je soustvarjalni član Slovenske kulturne akcije, deset let predsednik naše kulturne organizacije in njen častni predsednik do smrti.

Mislím, da se mu spominsko najbolj približamo z odlomkom, ki ga je pod psevdonimom Jeremija Kalin napisal leta 1949, ob stoletnici smrti Franceta Prešerna:

»Slonim na bregu Oceana na Južni poluti zemlje, s krvavimi nogami od dolgoletnega tavanja – brezdomec – od taborišča do taborišča in strmim proti severu k ekvatorju in čez ...

Vali pljuskajo vame kot pesem. V prsih mi buči kot bolečina, ki ne more iz srca. Kako naj se izpojem ... kako?

Val šumi pesem. Kot pesem, ki nas spremlja vso dolgo pot od Ljubelja h koroškim jezerom in v italijanske ravni do obale, kjer se je spustila z nami na val in še zdaj pljuska v naše srce. Trpi kot ljubezen. Odkod se je vzela? Odkod poje namesto mene?

Iz groba v Kranju, odkoder smo se dvignili čez Ljubelj. Iz neiztrohnjenega srca stoletnega groba.

Prešernova pesem! Z nami hodiš in v nas živiš vselej naša najžlahtnejša vsebina. Vedno kipeča in trpeča. Na srcu te nosim, kot dišečo domačo prst za naše bridke dni v tujini.«

Slovenijo in Škofjo Loko je nosil v srcu kot dragocen zaklad. Iz ljubezni do vsega, kar je lepega in plemenitega je obrodil stotere sadove na kulturnem področju.

S hvaležnostjo in zadoščenjem smo danes lahko priča, kako mu Muzejsko društvo Škofja Loka poklanja v pravičen spomin nocojšnjo komemorativno slavo.

Izrekam globoko hvaležnost vsem organizatorjem, sodelavcem in obiskovalcem nocojšnjega praznovanja ter jim želim mnogo uspehov pri vseh načrtih in prizadevanjih pri obogatitvi in pospeševanju slovenske kulture in demokratičnega družbenega življenja!

V kratkem filmu avtorja **Marka Vombergarja** smo поблиže spoznali življenje in delo dr. Debeljaka v Argentini in marsikomu se je ob njem utrnila solza. Za hip smo lahko začutili vso bolečino izgnanstva in zaslugi veličino duha, ki je potrebna, da obstaneš. Daleč od doma, daleč od ljubljениh, brez upanja vrnitve. In morda za trenutek razumeli, kaj v resnici pomeni »argentinski čudež«.

O svojem sodelovanju z dr. Debeljakom je nato spregovoril še pisatelj **Zorko Simčič**, ki je še zlasti izpostavil ključno Debeljakovo lastnost, da je znal navdušiti in okrog sebe zbirati ljudi.

Sedemdeset let potem

Spoštovani – dober večer!

Naj takoj povem, da pravzaprav ne vem, kaj bistvenega bi lahko še dodal po vsem, kar smo nocoj slišali o Tinetu Debeljaku, o njegovem življenju v domovini in tujini – predvsem pa o njegovem ustvarjanju, požrtvovalnem delovanju v zdomstvu.

Morda torej samo nekaj spominov nanj, saj sem tukaj – žal – edini, ki je že v mladih letih z njim sodeloval, po koncu vojne in po odhodu v svet se z njim srečaval v Rimu, pozneje v Trstu, naposled skozi dolga desetletja v Buenos Airesu.

V začetku 2. svetovne vojne sem kot begunec iz Maribora zatekel v Ljubljano. Bil sem star 20 let, kar se miselne in čustvene dozorelosti tiče, bi lahko dejal, nekak današnji štirinajst, petnajstletnik, ki pa že piše in objavlja krajše črtice. Po nekaj letih izide moj knjižni prvenec, roman Prebujenje. Kot eden izstopajočih literarnih kritikov in tudi kulturnih organizatorjev je bil Debeljak takrat tudi član žirije, ki je ob vsakoletnem Prešernovem prazniku podeljevala nagrade v preteklem letu izdanim knjigam. Kolikor vem, je v žiriji petih bil predvsem on tisti, ki je predlagal nagrado mojemu romanu. Danes gledano je ta moj roman 'nedonošenček', gotovo je to vedel tudi Debeljak, pa vendar je želel mlademu literatu dati priznanje, navdušiti ga k nadaljnjemu ustvarjanju. Kmalu za tem me je kot urednik Doma in sveta, ene od osrednjih kulturnih revij, povabil k sodelovanju. Skratka: ni bil samo literarni zgodovinar in kritik, ampak tudi človek, ki je spodbujal mlade pisce, jim pomagal rasti.

Bil pa je tudi organizator. Samo primer: Nartetu Velikonji se je porodil načrt, da bi izdal zbornik, nekak odgovor na zahtevo partije o 'kulturnem molku', toda dvomim, da bi uspel, če ne bi zamisli izpeljal prav Debeljak. Leto dni pred koncem vojne je izšel zbornik Zimske pomoči, v katerem je sodelovalo stoosem književnikov, umetnikov in znanstvenikov ter danes predstavlja poseben dokument časa. Debeljak me je kljub moji mladosti povabil v krog uredništva, v katerem sta bila še Velikonja in pa urednik, prevajalec in esejist Božidar Borko.

Konec vojne in revolucije, odhod v svet. Srečujeva se v Rimu. Deluje v slovenski skupnosti, a je v stiku tudi s kulturnimi krogi drugih slovanskih emigracij, s Slovaki in Hrvati, zlasti še s Poljaki. Že takrat v Rimu je po njegovi zaslugi slovaški pesnik Rudolf Dilong napisal pesem o Balantiču, balado Básnik (Pesnik). »Zábili básnika ...« Ubili so pesnika ... Poljak Jan Olechowski je prevedel vrsto Balantičevih Gonarških sonetov. (Leta pozneje – že v Buenos Airesu – so na enem osrednjih Balantičevih večerov Poljaki recitali te pesmi.) Ko se preselim v Trst, se spet srečamo. Debeljak prihaja iz Rima z rokopisom Črne maše za pobite Slovence, pesnitve, ki jo je začel ustvarjati že po begunskih taboriščih. Še zdaj je živa podoba pred menoj: sedimo v kavarni – v glavnem literati, begunci iz Slovenije – on nam prebira svoje verze. Novodobni bard poje o tragiki svojega naroda. Že takrat je pisal tudi religiozno liriko in ljubezenske pesmi svoji ženi, ki je ostala v domovini.

Kot smo že prej slišali, je Debeljak v domovini že dolga leta prevajal slovanske pesnike; Puškina, Mickiewicza, Slowackega in druge, še pred odhodom v tujino je imel pripravljen tudi prevod tudi Kazimierza Wierzyńskiego, katerega Olimpijski venec ste Škofjeločani izdali ravno za današnji dan, skoraj sedemdeset let potem, ko je bil preveden.

V Buenos Airesu se je po nekaj letih rodila Slovenska kulturna akcija, osrednje telo po svetu raztresenih kulturnih ustvarjalcev, in Debeljak je bil eden njenih ustanoviteljev, pozneje pa eden glavnih stebrov. SKA je imela pet razredov, nekakšna Akademija znanosti in

Pisatelj Zorko Simčič je bil dolga leta prijatelj in tesen sodelavec dr. Tineta Debeljaka.
(foto: Aleksander Igličar)

in umetnosti v malem: literarni odsek, filozofski odsek, teološki, znanstveni in gledališki odsek. Ob ustanovitvi sem prevzel vodstvo literarnega odseka in uredništvo revije Meddobje, čeprav bi v resnici to moral on. Toda takrat je še živel v Lomi Negri, prevzel pa je funkcijo podpredsednika in odgovorno mesto urednika knjižnih izdaj. Sicer je Debeljak sodeloval z raznimi slovenskimi revijami v tujini, predvsem pa z vsemi, ki so se tiskale v Argentini.

Morda tu še drobec, ki označuje njegov značaj. Imel je svoje poglede na literarno in splošno kulturno dogajanje v preteklosti, hkrati pa bil odprt človek, sprejemljiv za nove literarne tokove. V Rimu sem videl, kako so ga spoštovali Poljaki in drugi Slovani. Leta kasneje, že onkraj ekvatorja, kakšen odnos so imeli do njega Argentinci, še posebej potem, ko je prevedel v slovenščino njihov nacionalni ep, Martina Fierri. Kdorkoli je z njim stopil v stik, je uvidel, da je to široko razgledan človek, hkrati pa tudi človek širokega srca, nekdo, ki ne pozna zamere. Zasledoval je recimo publikacije iz matice, videl, kako ga v domovini zamolčujejo, še več, kako ga kdo blati po revijah in knjigah. Nekoč me je na to opozoril, mi bral eno takih besedil, žalost je bila v njegovem glasu. »To, to ni prav. To ni kulturno,« je dejal. Potem pa nenadoma: »Ampak ... moram reči, da ima moč« – pisec ki ga je blatil – »sijajen slog.« Bolj kot odnosi do njega ga je zanimala kakovost pisca.

Debeljak je pisal tudi prozo, prevajal (Dantejevo Božansko komedijo!), objavljajal spomine na Finžgarja, Majcna, Velikonjo, Balantiča, hkrati pa bil vezni člen med starejšo in mlajšo literarno generacijo. Nekateri naši literarni zgodovinarji so mu očitali, da se na njegove citate ni vedno povsem zanesti ... toda eno je raziskovati v domovini, drugo pa daleč od virov, daleč od znanstvenih institucij in knjižnic. Pomembno je, da je pri ocenjevanju literarne stvaritve kakor po intuiciji vedno prav zadel umetniško moč ustvarjalca in je zaslutil talent koga od mladih, in njegovo ustvarjanje pozneje tudi spremljal.

O marsičem je pisal. Tudi o razvoju dogodkov v času vojske in revolucije. Kot rečeno, je res, da je napisano kdaj prehitro šlo iz njegovih rok, toda če bi njegovi kritiki vedeli, v kakšnih kondicijah je ustvarjal, v kakšnih pogojih je potekalo kulturno delo v emigraciji, in to zlasti prva leta, bi molčali. Kot je ravno prej povedala njegova hčerka: osemurni delavnik, ura in več potovanja na delo, ura in več nazaj ... potem pa ponoči pisati, da, garati. Sicer pa je bil že v domovini znan kot neumoren delavec. Ni bil zadolžen samo za uredništvo Doma in sveta, ni bil samo kulturni urednik našega takratnega osrednjega dnevnika Slovenec – čisto vsak dan je Kulturni obzornik prinesel recenzije ali kakšno razmišljanje izpod njegovega peresa – poročal je tudi o najrazličnejših kulturnih dogodkih. Če v NUK pregledujemo dnevnik Slovenec iz tistih let, osupnemo. (Morda tu samo še droben utrinek: nisem še dobro zapustil šolskih klopi, ko me nekoč Debeljak povabi, da napišem recenzijo neke pravkar prevedene knjige. Predstavljajte si, da bi danes kulturni urednik največjega slovenskega dnevnika povabil bivšega maturanta, da ga za en dan nadomesti v njegovi vsakodnevni rubriki! Še zdaj se spomnim: šlo je za Steinbeckove Sadove jeze. Kako se mlad človek ob takem povabilu čuti počaščenega ... pa seveda tudi odgovornega.)

Da končam: Slomšek – katerega leto prav zdaj obhajamo in katerega izbrane misli je med prvimi izdal prav Debeljak ... in to, ko mu še ni bilo trideset let – je večkrat poudarjal: »Kdor ne časti svojih slavnih prednikov, nima pravice,

da bi se čutil njihovega naslednika.« Škofja Loka, Debeljakova nikdar pozabljena Škofja Loka, se zaveda odgovornosti do svojih velikih prednikov.

Mnogi po Sloveniji skrbijo za lepoto svojega kraja, svojega mesta, storijo tudi vse, da se njihov genius loci, genij tistega kraja izkaže, pokaže celotnemu narodovemu telesu. Naj ne izzveni kot hvalisanje, toda zdi se mi, da pri tem izstopa prav ... Škofja Loka. Ne samo zaradi svoje Aleje slavnih. Škofjeločani se torej res lahko čutite – bi dejal Slomšek – ‘naslednike slavnih prednikov.’ Velika čast! Pa seveda tudi obveza za naprej ... Saj se zavedamo, da drži tudi tista Slomškova misel, ki pravi: »Pometi starih junakov slavo in si pripravil si mlajšim pogin.« Zgodovine narodov, njih vzponi in propast dokazujejo, da gre tu za železni zakon.

Škofja Loka se zaveda svoje odgovornosti, zato pa tudi ima – sem prepričan – še dolgo, široko obetajočo pot pred seboj.

Pesem o solzi je za zaključek spolzela preko naših src. Čudovito jo je interpretiral Debeljakov pravnuk **Marjan Vombergar**. Nastala je na ladji leta 1948, ko se je Debeljak brez svoje žene in otrok podal čez morje v Argentino.

Marjan Vombergar, Debeljakov pravnuk,
je zelo doživeto povedal njegovo Pesem o solzi.

(foto: Aleksander Igličar)

Z uradnim odprtjem razstave **Sloenci v Argentini danes**, avtorja Marka Vombergarja, za katerega je poskrbel župan **Igor Draksler**, se je dogajanje preselilo v preddverje Sokolske dvorane. Pogovori in prešerne slovenske pesmi so odmevali še dolgo v noč. Pri tem so pomagali pevci **Tria quartet**, ki so s svojimi pevskimi vložki obogatili večer, naši glasovi, ki so jim pritegnili, pa so tudi simbolično povezali dve slovenski domovini.

Pesem o solzi

*Brod v žar tropskega gre pasa
kot brez časa in kompasa.*

*Ne premakne se iz kotline,
iz te vroče meglovine.*

*Tu je voda kakor suha:
sonce z žarom megle kuha.*

*Ladja gre skozi vretje vlažno.
Gledam v val ... Kar – neopazno –*

*(od vročine ali vlage?
ali od misli na dom blage?)*

*solza se mi v val potoči –
(iz srca? ... ali iz oči? ...)*

*Val jo dvigne na grebene,
sonce uzre jo, v žar odene –*

*kakor biser v njem zasine,
kakor biser z njim izgine,*

*vsaj ovita v megel hlape.
Spazijo jo južne sape,*

*prepodé jo na oblake,
na oblake vetrnjake:*

*vsaka vihra jih obrne
kamor koli – oblake črne,*

*z njimi mojo solzo tlečo,
zdaj v neznano kam drvečo.*

*Gleda z viška: Kam v neznano?
Ni Triglav tam? Glej – Ljubljano!*

*Tivoli! ... (O solza vroča:
Kaj naj moje udari toča?)*

*»Mama, oblak!« – »Skala s pogorij!«
»Ladja, ki se vrača z morij.«*

*Spet najmlajša: »Mama, teci!«
Srednja: »Kaj je v skladih, reci!«*

*Fant: »Hlap morja znad ravnika –
blisk in grom!« – Solza se od krika*

*onesvesti; mrtva pade
prav na rôko žene mlade*

*v prstan vlažnega lesketa
»Solza vašega očeta ...*

*Deca, še lep dan povstane ...«
k solzi moji – svojo kane.*

Dvigne oblak se, prost nje teže.

*Brod moj vale vroče reže
kot brez časa in kompasa ...*

V valu biser nov ugaša ...